

ÓZBEKSTAN RESPUBLIKASÍ
MINISTRLER KABINETNI JANÍNDAGÍ
MÁMLEKETLIK TEST ORAYÍ

QARAQALPAQ TILI HÁM ÁDEBIYAT PÁNINEN BILIMLERDI
BAHALAWSHÍ MILLIY TEST SISTEMASÍ
TEST TAPSIRMALARÍ KITABÍ
QARAQALPAQ TILI HÁM ÁDEBIYAT PÁNI

TEST TAPSIRMALARÍ 3 bólimnen ibarat

- I BÓLIM: OQÍP TÚSINIW – 1-20-tapsırma;
II BÓLIM: ÁDEBIYAT – 21-40-tapsırma;
III BÓLIM: JAZBA SAWATLÍLÍQ – 41-52-tapsırma.

AJÍRATÍLGÁN WAQÍT: 3 SAAT

Bul tapsırmalardı orınlaw ushın shama menen 3 saat waqıt sarplawıńız usınıs etiledi.

Test tapsırmaları kitabına jazıwıńız múmkin, biraq ajıratılğan waqıt dawamında juwaplar betine kitapta belgilegen juwaplarıńızdı kóshiriń.

Bul ushın qosımsha waqıt berilmeydi.

Topar baqlawshısınıń kórsetpesine ámel qılıń!

Test waqtı juwmaqlangannan soń sorawlar kitabı ham juwaplar beti topar baqlawshısı tárepinen jıynap alınadı. Test ótkerilgen xanadan test materialların alıp shıǵıw qadaǵan etiledi.

Topar baqlawshısı tárepinen tapsırmalar kitabın ashıwǵa ruqsat berilgennen soń test tapsırmaları kitabın ashıwıńız soraladı.

(Talabannıń tolıq atı hám familiyası)

(qol qoyıń)

I BÓLIM: OQÍP TÚSINIW

OQÍP TÚSINIW BÓLIMI 2 bólekten ibarat:

1-bólek: 1 – 10-tapsırmalar

2-bólek: 11 – 20-tapsırmalar

Bul tapsırmanı orınlaw ushin shama menen 1 saat waqıt sarplawıńız usıms etiledi.

Test tapsırmaları kitabına jazıwıńız múmkin, biraq ajratılǵan waqıt dawamında juwaplar betine kitapta belgilegen juwaplarıńızdı kóshiriń. Bul ushin qosımsha waqıt berilmeydi.

1-BÓLIM

1-bólek. 1 – 10-tapsırmalar. Tekstti oqıń hám tapsırmalardı orınlań.

Ǵalaba xabar quralları arasında radionıń tutqan ornı ayrıqsha. Ol dáslepki informaciya qurallarınıń biri bolıp, álemdi jańǵırtqan hawazı menen bárhama xalqımızdıń kewlinen shıǵıp kelmekte.

Qaraqalpaqstanda 1932-jıldan baslap dáslepki esittiriwler hawa tolqınlarına shıǵarıla basladı. Ol waqıttaǵı esittiriwler kishi kólemli xabarlardan, hár qıylı jańalıqlardan ibarat bolıp alıp barıldı. Xalqımız ózleriniń mádeniy turmısındaǵı úlken jańalıqtı tariyxıy waqıya sıpatında kútip aldı. 30-jıllardıń ortalarına kelip radionı xalıqqa jetkerip beriwdiń dárejesi ádewir jaqsılandı. Usı jılları radio eldi industrialastırıw, awıl-xojalıǵın kollektivlestiriw, sawatsızlıqtı saplastırıw, xalıqtı jaqsı islerge baǵdarlawdaǵı xızmetleri menen kózge tústi. 1935-jılı radionıń esittiriwleri 3 saatqa jetkerildi. Esittiriwlerde tiykarınan jańa dúzimdi bekkemlew, bes jıllıq jobalardı orınlaw, xalıqtıń turmıs máselelerin keń túrde sáwlelendiriwge kewil bólinde. Al ekinshi jer júzilik urıs jıllarında sawash maydanlarındaǵı jaǵdaydı xalıqqa túsindiriwde, miynetkeshlerdi ullı jeńisti támiyinlewge shaqırıwda roli salmaqlı boldı.

Urıstan keyingi jılları qıyraǵan xalıq xojalıǵın qayta tiklewde basqa da islerdi ámelge asırıwda radio óziniń tez háreketshenligi, tırlawshılardıǵa xabar hám reportajlardı óz waqtında jetkerip beriwı menen xalqımızǵa keńnen tanıldı. Ótken ásirdeń sońǵı on jıllıqlar dáwirinde xalqımızdıń turmısın, respublikamızdıń tabısları menen jetiskenliklerin, elimizdiń awızbirshiligini, kóp millet wákilleriniń miytindey birligin úgit-násiyatlawda kóplegen esittiriwler beriwge eristi. Sonday-aq, radionıń respublikaǵa belgili jazıwshı-shayırlardı, jurnalistlerdi, basshı kadrlardı jetistiriwdeǵı xızmetleri aytarlıqtay boldı. Ózbekstan Qaharmanı Tólepbergen Qayıpbergenov, Ibrayım Yusupov hám basqa da kóplegen jazıwshı-shayırlar, qosıqshılar hám sazandeler kóp jıllar dawamında radioǵa xızmet etip, pútkil elimizge tanıldı. Radioda kóplegen jurnalistler ózleriniń dóretiwshilik miynetleri menen óz waqtında jaqsı kózge tústi. Veteran jurnalistler óz dáwirinde radionıń jumısları ushın **ján-tánin, talantların ayanbay** jumsawǵa eristi.

Ótken dáwirde xalqımızdıń ruwxıy ǵáziynesin jıynawda hám jazıp alıwda radionıń xızmetleri aytarlıqtay boldı. Búgingi kúni radionıń altın qorında 500 saatlıq qosıq hám sazlar, 200 saatlıq radio inscenirovkalar, radiopyesalar hám teatr zalınan jazıp alınǵan spektakller, respublikanıń kóplegen kórkem-óner ǵayratkerleriniń koncert baǵdarlamaları saqlawlı tur.

Ǵárezsizligimizdiń sharapatı menen radionıń jumıs islew kólemi hám múmkinshilikleri ádewir keńeydi. Xalqımızdıń kúndelikli turmısına tereńnen sińisiw dárejesine eristi. Esittiriwlerdiń kólemi kóbeyip, kóplegen jańa esittiriwler efirge shıǵarıldı. Ózbekstan teleradiokompaniyasınıń járdeminde jańa radio úyiniń salındı, radio cexları jańa apparaturalar menen támiyinlendi. Radionıń 2009-jılıǵı esittiriwler kestesinde respublika turmısınıń barlıq tárepi esapqa alınıp, házirgi talaplar dárejesinde dúzilgenligini kóriwge boladı. Atap aytqanda, esittiriwler kestesinde 81 atamadaǵı esittiriwler hám koncert baǵdarlamaları orın alıp, efirge uzatılmaqta. Radionıń dóretiwshilik jámaáti ótkendeǵı jası úlken áwladtıń jumısların búgingi

kúni tabıslı dawam ettirip, radionıń abırayın kóteriwge erisip kelmekte. Radio xızmetkerleri tárepinen tayarlanǵan “Qaraqalpaqstan”, “Awıl-xojalıq xızmetkerleri ushın esittiriw” radio baǵdarlamaları, “Ana jurtım”, “Qayırılı tań”, “Tábiyat hám insan”, “Shembi tolqınlarında” hám jaslar bas redakciyasınıń esittiriwleri búgingi dáwir ruwxı menen suwǵarılǵan, xalqımızdıń júreklerinen tereń orın alatuǵın, jaslardı jetik insan etip tárbiyalawǵa xızmet etetuǵın esittiriwlerden esaplanadı. Usınday dóretiwshilik imkaniyatlar iske salınǵan jámááttiń jumıslarında úlken jetiskenlikler, jaqsı nátiyjeler payda bolmaqta. Radionıń kóplegen xızmetkerleri Ózbekstanda ótkerilip kiyatırǵan tańlawlardıń jeńimpazları qatarınan orın aldı.

Radio redaktori Dilbar Qıdırniyazova 2007-jılǵı “Altın qálem” III milliy sıylıǵı ushın xalıqaralıq tańlawdıń xoshametlew sıylıǵınıń jeńimpazı bolıp, onıń diplom hám aqshalay sıylıǵı menen sıylıqlandı. Juwmaqlap aytqanda, radionıń ráńbáreńligi hám tásirsheńligi álemdi jańǵırtqan xosh hawazında hám radio tolqınlarınıń eń alıs túpkirlerge shekem jetip barıwında. Insannıń kewlin hám qálbin jawlap alatuǵın usı xosh hawazlardıń izi úzilmey hámıyshe jańlay bersin!

Endi siz dúniyanıń qay jerinde bolıwıńızǵa qaramastan, internetten óz ana jurtıńız haqqında sońǵı jańalıqlardan xabardar bolıp turasız! Bul radionıń ashılıwın kópshilik jerleslerimiz ıntıǵıp kútti desem qátelespeymen. “Sahra hawazı” dep atalatuǵın bul radio usı jıldıń 1-avgust kúninen baslap óz jumısın basladı. Radioda bir-birinen zor qosıqlar, eń sońǵı jańalıqlar, intervyuler hám t.b. qızıqlı efirler orın alǵan. Saytıımız jámááti tárepinen “Sahra hawazı” radiosına úlken rawajlanıwlar tilep qalamız!

1-tapsırma. Tómendegi qatarlardı mazmunı boyınsha durıs tolıqtırıń. Tiyisli sózdi juwaplar betine kóshiriń.

Dıqqat, itibar beriń! Kóp noqatlar ornına tek eki sóz jazıwıńız talap etiledi.

Qaraqalpaqstanda dáslepki ǵalaba xabar quralınıń esittiriw waqtı –

2-tapsırma. Ǵalaba xabar quralınıń urıs dáwirindegi áhmiyeti ...

- A) jámiyette adamlar sawatlı boldı.
- B) awıl-xojalıq isler rawajlandı.
- C) xalıqqa zárúrli xabarlardı jetkerdi.
- D) miynetkeshlerdi jumısqa shaqırdı.

3 – 5-tapsırmalar. Tómendegi sózlerdi tekst mazmunına tiykarlanıp qatarlar menen sáykeslestiriń.

Dıqqat, itibar beriń! Test tapsırmalarına sáykes kelmeytuǵın artıqsha maǵlıwmatlar ushırasadı.

3. XX ásirdegi radio	A) ... adamlardı xalıqqa tanıtıwdaǵı xızmeti salmaqlı.
4. XXI ásirdegi radio	B) ... hár túrli tematikadaǵı baǵdarlamalardı iye.
5. “Sahra hawazı”	C) ... ata-mákan haqqında xabardar bolıw imkaniyatı keń. D) ... radiokompaniyanı texnikalıq baza menen támiyinledi. E) ... mádeniy miyraslardı jıynawda sońǵı orında turdı.

6-tapsırma. Sorawdı oqın hám tek bir durıs juwaptı belgileń.

“jan-tánin, talantların ayanbay” degen qatardıń teksttegi mánisi ...

- A) elge tanılıw ushın xızmet etiw
- B) shın kewilden xızmet etiw
- C) basshı kadrlardı jetistiriw
- D) kúni-túni xızmet etiw

7- tapsırma. Sorawdı oqın hám tek bir durıs juwaptı belgileń.

Ótken ásirdegi radio iskerligin sóz etiwdegi maqala avtorınıń maqseti ...

- A) rawajlanıw barısın tereńirek jarıtıw
- B) eki dáwirdegi xızmetlerin salıstırıw
- C) maqalanıń mazmunın jáne de bórttiriw
- D) radionıń xızmetin kótermelep maqtaw

8 – 9-tapsırmalar. Qatarlardı oqın hám tekst boyınsha maǵlıwmat durıs yaki nadurıs ekenligin anıqlań.

8-tapsırma. Ótken ásirde radio tek suwıt xabarlardı xalıqqa jetkeriw ushın xızmet etken.

- A) durıs
- B) nadurıs

9-tapsırma. Shet el radio tolqınları qatarında qaraqalpaq baǵdarlamaları is júritedi.

- A) durıs
- B) nadurıs

10-tapsırma. Tekstti oqın hám tekst boyınsha maǵlıwmattı durıs tolıqtırıń.

Qaraqalpaqstan radiosınıń baylıǵı _____

2-bólek. 11 – 20- tapsırmalar. Tekstti oqıń hám tapsırmalardı orınlań.

Mektepke shekemgi jastaǵı balanıń sóylewin qalıplestiriwde, rawajlandırıwda sóyley biliw dárejesin kóteriw mektepke shekemgi bilimlendiriw sisteması metodistleri aldında turǵan tiykarǵı wazıypalardan esaplanadı. Balalar sóylewin rawajlandırıw ushın anıq bir sistemada is alıp barıw maqsetke muwapıq boladı.

Bunıń ushın mektepke shekemgi jastaǵı balalarda baylanıslı sóylewdi qalıplestiriwde til ósiriw baǵdarlamasın keń en jaydırıw hám onı bir pútin process sıpatında tárbiya sistemasına kiritiw hám mazmunın belgilew zárúr.

Máselen, jumbaqlar – xalıq folklorındaǵı basqa janr túrleri sıyaqlı áyyem zamanlardan berli xalıq danalıǵınan dóregen. Ol talay dáwirdegi ata-analardıń bala waqtındaǵı aytqan hám sol jumbaq arqalı hár qıylı qubılıslarǵa dıqqat bólgен. Sırlı uǵımlar arqalı balalar turmıs álemlerin oylap pikir júrite biliwge úyrenген. Janr retinde ol balalardıń ruwxıy talabına sáykes ádebiy qurallardıń biri.

Jumbaq ta jańıltıpaş hám balalar qosıqlarınıń “ótirik óleń”, “ótirik ertek” túrlerine túr jaǵınan usaǵan menen mazmunlıq jaqtan ádewir ótkirlesip keledi. Tiri hám óli tábiyattaǵı qubılıslarǵa oy jiberiw pikir júritiw jasırılǵan hár túrli sırlardı ashıw, qoyılǵan sorawǵa dál juwap tabıw boyınsha balalardı álwan-álwan turmıs qubılısların oylap kóriwge qızıqtıradı. Bul oylawlar aqılın rawajlandırıwǵa tásir jasaydı, sezimin kóteredi.

Jumbaq degen sóz birikken eki sózden quralıp “Jum – jasırıw”, – “baq – qara” degen mánini ańlatadı. Jumılǵan jasırılǵan zatqa qara, usını izlep tap degendi bildiredi. Jumbaqtıń juwabın tabıw ushın balalar oylaw menen az da bolsa hár qıylı zattı, adamdı, jerdi, aspandı, ósimlikler hám haywanat dúnyasın úy-xojalıq uǵımına salıstırıp olardı kóz aldınan birim-birim ótkerip, ózinshe ishten dodalap jeti ólshep bir kesetuǵın sheshimge ákeletuǵını anıq. Usılar arqalı jumbaq balalardıń aqıl-oyın túsiniǵin keńeytip rawajlandırıwǵa tásir etedi. Jumbaqtıń wazıypası bunıń menen sheklenbeydi. Bul jumbaqlar balalardıń oy-órisin ósiriwge tásir etse, ekinshi tárepten búgingi balalar ádebiyatına jańa janrlıq túr alıp keledi. Úshinshiden balalardıń turmısı menen baylanıslı ayıladı.

1) Balalar tárbiyasında jumbaqtıń paydaları qanday ekenine ser salsaq, onda bul sırttan qaraǵanda balalardıń soraw-juwap túrindegi kúndelikli oyunınday kórinedi. Al shınında onıń balalar dúnyasına keletuǵın paydasına názer salsaq, onda balalardıń ózleri aytısqan jumbaqtan ózleriniń aqıl-oyın, sezimin, pámin rawajlandırıp atırǵanın bayqaymız. Ekinshi jaǵınan balalar jumbaq arqalı ózleriniń qıyal súriwlerine de qıyalıy hádiyselerdi oylap tabıwına da keń múmkinshilikler aladı. Balalar ádebiyatında jumbaqlar usı jaǵınan da áhmiyetli bolıp tabıladı. Jumbaqtıń taǵı bir ózgesheligi – ol hár bir baladan tereńirek oylaydı talap ettiretuǵın janr túri.

Ekinshiden: Xalıq awızeki ádebiyatındaǵı janrdıń bir túri jańıltıpaşlar dórelgen. Jańıltıpaş balalardı durıs sóylewdi óz sesi menen durıs aytıwǵa tilin shınıqtırıwǵa til tamirlarin qaytımların rawajlandırıwǵa úyretedi. Sonlaqtan da jańıltıpaş folklorında ılayıqlı orın iyeleydi. Ol házirgi dáwirde de úlken áhmiyetke iye jańıltıpaştı xalıq tek balalarǵa ǵana úyretip qoymastan onı xalıq otırıpaldarda, geshteklerde de aytısıp kewil xoshlap kúlisip, sherlerin tarqatıp qosıq qatarların shatastırıp ústi-üstine usas espelenip

izbe-iz tógilip keletuǵın sózlerden jańılǵan yamasa tili aylanbay qalǵan jigittiń de qızdıń da ústinen házillesip kúlisen. Olardı dúzetiwge talaplanǵan.

Al ata-babalar bolsa balalarına jańıltıpaş aytıp berip olardıń aljasqan jerlerin qızıq kórip ózleri de kewil kóterip kúlisen. Nátiyjede jańıltıpaş adamlardı kúldiriw til qaytıwın rawajlandırıw ǵana emes, al oylawǵa, oylanıp aljaspay sóylewge, qosıq qatarların buzbay yadlawǵa hám esitkeniń umıtpaytuǵın qatıqulaq bolıwǵa tárbiyalaytuǵın folklorlıq shıǵarma.

Balardıń tili jas waqtınan rawajlana úlkeygende onıń tili shúljiń bolmaydı. Eseygende adamlardıń oylawı menen sóylewi teńdey bir-biri menen birlikte xızmet atqaradı. Tutlıqpa bolmaydı. Erkelep ósip eseygenshe “R” sesin “iy” yamasa “il” sesi menen shatastıradı. Tildiń shúljiń bolıp ádetlenip ketpewiniń aldın aladı. Xalıq sonlıqtan da jańıltıpaş aytıp balalardı jas waqtınan-aq xalıq usılı arqalı durıs sóyletken.

Úshinshiden: Qaraqalpaq xalıq naqılları hám maqallarında ádebiyatshı ilimpazlardıń tastıyıqlawı boyınsha tematika oǵada keń. Onda el-xalıqtıń birliǵi, miynet etiw hám ómir súriw, sóz úyreniw hám bilim alıw haqıyqatshıl bolıw, qayırqom hám miyrimli bolıw, adamgershilikli, qásiyetli bolıw, densawlıqtı saqlaw, bir-birewi menen óz ara qatnas jasaw, watandı súyiw, márt, batır bolıw, tárbiya, tazalıq, tábiyat qubılısları hám basqa da turmıs tirishilikleri haqqında jıynalǵan danıshpanlıq wásiyatları bar. Sonlıqtan naqıl hám maqallardıń mazmunı oǵada tereń boladı. Sózleri qonımlı, ushqır, yadta saqlawǵa jeńil. Olar balalardıń kelesheǵine násiyat beriwde, joqarı adamgershilik ruwxta tárbiyalaw processinde balalar ádebiyatında ayırıqsha orındı iyeleydi, degenimizdiń mánisi de usınnan ibarat.

Naqıl hám maqallar oqıw tárbiya jumısında oqıtıwshınıń bolsın, ata-ananıń yamasa jası úlken aqsaqallardıń bolsın ótkir, ushqır oyılı násiyat quralları boladı. Hárbir tárbiyashınıń (muǵallım, ata-ana, hám t.b), aytayıq, “bileǵi kúshli birdi jıǵadı, bilimli kúshli mıńdı jıǵadı” dep aytqanıday ózi bilimge umtılıwdıń onıń ushın “iye menen qudıq qazǵanday”, erinbey oqıy beriwdiń “háreketke bereket” dep háreket ete beriwdiń nátiyjesinde iygiliikli iske, alǵa órley beriwge bolatuǵınıńa jas óspirimlerdiń isenimin arttıradı.

Bulardıń shıǵıwı hár túrli dáwirge, waqıyalarǵa, adamlardıń kún kóris tirishligine, kásiplerine kózqaras ózgesheliklerine baylanıslı. “Uyada neni kórseń ushqanda sonı kóreseń”. Sonday-aq pikir geyde awıspalı mánide ushırasadı. Naqıl-maqallardı qollanıw biziń tilimizde de kóplep ushırasadı hám bular pikirdi ótkirlestirip beriw ushın taptırmaıtuǵın usıl.

Naqıl-maqallar xalıqtıń ásirler boyı puqtalap, kir juqtırmaı atadan balaǵa, góneden jańaǵa ótkerip saqlap kelgen hasıl ǵáziynesi. Onı ózleriniń miynet tájiriybeleriniń tat baspaytuǵı (tıńıq) retinde jetistirilgen. Naqıl-maqallar kóbinese poetik formaǵa iye boladı. Sonlıqtan olar mázi aytıla beretuǵın jay sózlerdey shubalańqı bolmaydı.

11-tapsırma. Sorawdı oqın hám tekstke tiykarlanıp durıs juwaptı belgileń.

Ósip kiyatırǵan jas óspirimlerdiń sóylewin qáliplestiriwde qanday itibar beriw kerek?

- A) arnawlı
- B) baslı
- C) derlik
- D) nemquraydı

12-tapsırma. Tómendegi gápti tekst mazmunına tiykarlanıp durıs tolıqtırıń. Juwap variantları A, B, C yaki D.

Sóylewdi rawajlandırıw ushın tárbiya sistemasına ...

- A) tildi ósiriw baǵdarlamasın ornatiw kerek.
- B) sóylewdi qáliplestiriw joybarın dóretiw zárúr.
- C) til baylıq tuwralı naqıllar kiritiw zárúr.
- D) arnawlı dástúrler arqalı jumbaqlar aytıw kerek.

13-tapsırma. Tekstte ajratılıp kórsetilgen “máselen” sózi qanday wazıypanı atqarmaqta?

- A) Dáslepki pikirge isenim bildiriw
- B) Dáslepki pikir menen baylanıslılıq
- C) Pikirge emociyalıq qatnası
- D) Tastıyıqlaw, maqullaw mańisinde

14 – 16-tapsırmalar. Tómendegi sózlerdi tekst mazmunına tiykarlanıp qatarlar menen sáykeslestiriń.

Dıqqat, itibar beriń! Test tapsırmalarına sáykes kelmeytuǵın artıqsha maǵlıwmatlar ushırasadı.

14- tapsırma. Jumbaqlar	A) jas awladtıń sana-sezimin keńeytedi.
15-tapsırma. Jańıltıwshlar	B) tildi jatlıqtırıw xızmeti menen ayrıqsha.
16-tapsırma. Naqıl-maqallar	C) turmıs sabaqların iyelewde áhmiyetli.
	D) “ótirik óleń”ler tiykarında payda bolǵan.
	E) kúldiriw maqsetinde aytıp kelingen.

17 – 18-tapsırmalar. Sorawlardı oqıń hám tek bir ǵana juwaptı belgileń.

17-tapsırma. Naqıl-maqallar kim tárepinen dóretilgen?

- A) Ata-babalar
- B) Hasıl ǵáziyne
- C) Baspa sóz
- D) Ilimpazlar

18-tapsırma. Ne sebep eski adamlar jaslardıń kishkene waqtınan baslap jańıltıw aytıwın rawa kórgen?

- A) Perzentlerin kúldiriw maqsetinde
- B) Perzenleriniń tutlıqpawı ushın
- C) Tildiń tazalıǵın buzıw ushın
- D) Umitshaqlıqtıń aldın alıw maqsetinde

19 – 20-tapsırmalar. Berilgen maǵlıwmatlardı oqıń hám olardıń durıs yaki nadurıs ekenligin anıqlań. A yaki B juwaptı belgileń.

19-tapsırma. Balalar jumbaqtıń juwabın dodalamastan juwap beredi.

- A) Durıs
- B) Nadurıs

20-tapsırma. Naqıl-maqallardı shayırlar qosıq formasına iye etip jazǵan.

- A) Durıs
- B) Nadurıs

II BÓLIM: ÁDEBIYAT

ÁDEBIYAT bólimi 3 bólekten ibarat

1-bólek: 21 – 28-tapsırmalar.

2-bólek: 29 – 34-tapsırmalar.

3-bólek: 35 – 40-tapsırmalar.

Bul tapsırmalardı orınlaw ushın shama menen 1 saat waqıt sarplawıńız usıms etiledi.

Test tapsırmaları kitabına jazıwıńız múmkin, biraq ajıratılǵan waqıt dawamında juwaplar betine kitapta belgilegen juwaplarıńızdı kóshiriń. Bul ushın qosımsha waqıt berilmeydi.

1-bólek. 21 – 28-tapsırmalar. Tekstti oquń hám sorawlarǵa juwap berin.

Báhardıń dáslepki ayınıń ortaları edi. Xalıq awzında “**bunnan buyaǵına dúzde tuwılǵan qozi ólmeydi**” dese de, eki kúnnen bergi qara suwıq, qozi túwe anasın da sespey qatıradı. “Bar tapqanıńdı báhár ish, basqa waqta záhár ish” degen ata-baba báhardıń arıqshılıǵınan shıǵısıw ushın. Sonı esapqa alıp, bazardan bir kilodan mollow qazı aldırıp, palaw astırdım. Qazı júdá bir tańsıq awqat emes, sonda da kúnde palawǵa qazı tósep atırǵan shańaraqlar shamalı. Biz de solardıń qatarındamız. Awqatqa bólek shıǵıp ketken balamdı da mirát ettim, aqlıqlar menen. Hámme dasturqan basına jám boldıq. Asxana betten demlewi jetilisip kiyatırǵan palawdıń iyisi tanawıńdı qıtıqlap baratır. Usı waqıtları esiktiń qońırawı shıńǵırladı. Keshletip keledi dep kútip otırǵan heshkimimiz joq edi. Sonıń ushın ba, bala-shaǵa kútilmegen qońırawdan bir shorshıp tústi. Onıń ústine qońıraw da bir shıńǵırlap qoymadı, ústi-üstine basıldı. Bul bir suwıt xabar bolmasa ne jaqsı, jay-jáywat júrgen adam qońıraw túymesin bir márte basıp, soń juwapın kúter edi.

— Bul kim boldı eken? — dedim men kempirge qarap. Kewlimde qanday da bir húrey payda bolǵan edi.

— Qızlar shıǵar, — dedi kempir párwáyi-pálek. — Baǵana ballarıńdı alıp kel dep qońıraw etip edim.

— Qızlar búytip qayta-qayta shıńǵırlata bermeydi-ǵo!

— Balları-dá! Suwıqta tońıp turǵan shıǵar, bar, Dáwlet, tez ashıp kel. Dáwlettiń barıwınan qaytıwı tez boldı.

— Túr-túsi ábeshiy bir adam turıptı, — dedi hawlıǵıp.

— “Qudayı qonaq”pan deydi. Kúni menen qızı menen aqlıqların kútip otırǵan kempir birden sergeklendi.

— Ol neǵılǵan qudayı qonaq? Usı zamanda qudayı qonaq bar ma?! Tur, óziń bar, qudayı qonaq almaymız de. Qaydan bileseń, qanday pıyǵıl menen júrgen adam ekenin?!

Men paxtalı shapanımdı iynime salıp sırtqa shıqtım. Bul úyde “qudayı qonaqtıń mánisin tek kempir ekewimiz bilemiz. Ballar onday sózdi esitip kórmegen. Bizlerdiń kishirek bala waqtımızda esigine “qudayı qonaqpan” dep kelgen adamdı tóрге shıǵarıp, awqattan kesh kelse arnap qazan kóterip, qudayday sıylaytuǵın edi. Sebebi, ol qudaydıń atın aytıp keldi. Sóytip sawap tabatuǵın edi bizden aldınǵılar. Házir zaman basqa. Hámme jetiliskeń. Heshkim barar jerine jete almay jolda qalmaydı. Júdá qalıp baratırsa miymanxana bar. Adamlar endi állekim túwye, qızınıń úyine de qonbay, kúnine barıp, kúnine qaytatuǵın bolǵan. Toqshılıq penen joqshılıqtıń parqı sonda — joqshılıqta adam balası bir-birine mútáj, bir-biri menen tatıw boladı eken-dá, toqshılıqta hámme nárese aǵıl-tegil, birewge birewdiń isi túspeydi. Biraq sonıń menen insanlar arasındaǵı múriybet te áste-áste kóterile baslaydı eken. Bunı siz de, biz de elestirmeymiz.

Sırtqı esikti asha bergenim, bosaǵanıń awzında zińireyip turǵan biytanı adam menen mańlay dúgistirip qala jazladım. Awızda uzın boylı, qaq sheke – arıq, shinelge usaǵan súr reńli suknodan tigilgen gónetoz paltosı bar, basında qasnaǵınıń

bir sheti sınıq qara shapka, ayağında sirisi jalpayıp, ókshesi kórinip turǵan góne tuflı, saqalı tártipsiz ǵawlap ósip ketken bir kisi turar edi.

— Diywanaman! – dedi ol sálem joq, álem joq, túyeden postın tastaǵanday dúrs ettirip. — Qudayı qonaq alasań ba?

Men de óziniń sawalina qaray qarsı sawal berdim:

— Diywanasań ba, yaki qudayı qonaqsań ba?

— Kúndiz diywanaman, keshte qudayı qonaqpan. Qorıqpań, qaltamda qural-jaraq, kewlimde jaman niyetim joq.

Búytip turǵan adamǵa ne deyseń?! **Waqtında ıssılı-suwıǵı joq diywanada túr-tús qala ma?! Bir aqsham on aqsham bolmas.**

— Júriń, — dedim onı ishke baslap. Ústi-bası olup-solpı birewdi ertip kiyatırǵanımdı kórgen ballar orınlarınan órre-órre turdı. Qudayı qonaq ballardıń da, kempirdiń de sálemlesiwge beyimlesip turǵanın elestirmey, xantaxtanı aylanıp, tuwrı tóрге ótti. Dáslep ústindegi paltosın sheship, shep qolınıń shıǵanaǵına taslap bir qayırdı da, onı qaptalǵa tasladı. Soń shapkasın paltosınıń ústine qoydı. Keyin xantaxta tárepke aylanıp, otırıwǵa iykemlesti. Biraq qalay otırıwdıń esabın taba almay biraz gibirtikledi. Soń barıp, bir ayaǵın jambasına qayırdı da, bir ayaǵın stoldıń astına sozdı. Qonaq, jaylasıp bolǵansha hámmemiz túrgep turdıq. Soń dasturqandı dógereklep, diz búktik. Men amanlıq-esenlik ushın pátiyaǵa qol jaydım. Qonaq ań-tań bolıp ǵa maǵan, ǵa jabıla qol jayıp otırǵan balalarǵa jaltaqlap qaradı da, soń ebeteysiz qolların alǵa sozdı. Kelin miymannıń qolına suw aldı. Ol qolına suw quyılıwın kútpegen edi. Men “qolıńdı juw” degennen keyin jeńlerin túrip jiberip, lágenge qolın sozdı. Názerimde onıń terisi ǵaǵırlap kewip qalǵan, qollarına suw juqpastan, sıpқанan aǵıp ketip atırǵanday edi. Miyman oǵırı ash edi. Ózinen beter kózi ash edi ol bayǵustıń. Qol juwıp atırıp eki kózi nan salınǵan tabaqta boldı. Men nandı aldına jaqınlattım. Ol jas bala qusap nandı shappattaydan sındırıp alar hám onı eki qabatlap, gúrep-gúrep asar edi. Kelin miyman ekewimizge eki sháynek shay ákelip qoydı. Qonaq shaydı kesáǵa sorpa quyǵanday toltırıp quydı. Soń ol suwıyman degenshe gúysewin dawam etti.

— Aqsaqal, qayaqtan kiyatırsız? — dedim onnan **ózliginen juwıq arada saza shıqqashlıǵın ańlap.**

— Men aqsaqal emespen, — dedi ol nan shaynap otırıp bólip-bólip sóylep. Sonıń arasınsha shayı suwıńqıraǵan bolsa kerek, bir tınbastan simirip iship, kesanı tars ettirip stolǵa qoydı. Men ózimniń sháynegimnen kesasın qayta toltırdım. Ol maǵan jaman kózi menen túksiyip qaradı.

21-tapsırma. Tekstte berilgen 1-abzac boyınsha ulıwma mazmunın kórsetiń.

- A) Kútilmegen miyman
- B) Quday jolındaǵı dárwish
- C) Zamannıń qıtshılıǵı
- D) Oshaq bası jám

22-tapsırma. Tekstte “bunnan buyaǵına dúzde tuwılǵan qozi ólmeydi” leksikalıq birlikleriniń mánisi ...

- A) kunniń jılıwı
- B) aydıń qısqarıwı
- C) qıstıń uzayıwı
- D) hawanıń suwıtıwı

23 – 25-tapsırmalar. Joqarıdaǵı shıǵarma tiykarında tómende kórsetilgen qahramanlardı durıs xarakterler (A – E) menen sáykeslestiriń.

Dıqqat, itibar beriń! Test tapsırmalarına sáykes kelmeytuǵın artıqsha maǵlıwmatlar ushırasadı.

<u>23-tapsırma. Úy iyesi –</u>	A) miymandos
<u>24-tapsırma. Kempir –</u>	B) gúmanshıl
<u>25-tapsırma. Miyman –</u>	C) ǵaybar
	D) biypárwa
	E) qopal

26-tapsırma. Úy iyesi miymandı kútip alarda qıyalınan ótkergen pikiri ...

- A) zamannıń ózgeriwi
- B) miyman ákeńdey ullı
- C) zaman rawajlanbaqta
- D) quday sıylaǵan qonaq

27-tapsırma. Úy iyesi miyman menen tillesip bolǵanнан soń ne sebep “Bir aqsham on aqsham bolmas” degen pikirge keldi?

- A) Úyine kirgiziwge qarar etti
- B) Úy iyesi shorshıp ketti
- C) “Miyman kelgenine shúkir” dedi
- D) Diwanadan qorqıw kerek dedi

28-tapsırma. Shıǵarmada avtor ne sebep miymanniń “ózliginen juwıq arada saza shıqqas” dep táriyplegen? Sebebi miyman ...

- A) júdá ash hám kengáp edi
- B) pátiya qılıwdı bilmeytuǵın edi
- C) qolina suw quyılıwın kútpegen edi
- D) júdá awır awhalda bolǵan

2-bólek. 29 – 34-tapsırmalar. Qosıqtı oqıń hám tapsırmalardı orınlań.

BOZATAWLÍ NÁZELIM*

Bozatawlı gúlbináfsha názelim,
Ásálin hárreni gúlden bezdirer,
Kirpiklerin súzip baqqan názerin,
Juldızdı jawratıp, túnnen bezdirer.

Jamalıń bir kórip kettim dimardan,
Yúzúmni úgirdim shamsi-qamardan,
Ózimni bezdirip sabır-qarardan,
Sabırw-qararımdı mennen bezdirer.

Qumırısqaqadek qıpsha-qıpsha bellerin,
Barmaq tolı yúzúk-yúzúk állerin,
Ásel qatqan sújúk-sújúk tillerin,
Jılandı jılıtıp innen bezdirer.

Fáleknin oyını — **Jáyhun girdabı,**
Bir tábássim etseń kóńlimnin tabı,
Íshqı láchkerinin dáhshát sárkabı,
Bul amanat jandı tánnen bezdirer,

Piste burınında tilla árebek,
Ekki qara kózin ekki báledek,
Úrgenish yurtunda begim Tórebek,
Taxtınan taydırıp, elden bezdirer.

Kóńlim sádebini bir-bir yazdırıp.
Qayta bastan góne dártim qozdırıp,
Kápir kózin musulmandı azgırıp,
Biyshara Ziywardı dinnen bezdirer.

29-tapsırma. Qosıqtıń “**Juldızdı jawratıp, túnnen bezdirer**” qatarında shayır neni názerde tutqan?

- A) Uyqısızlıq azabı
- B) Juldız sanaw
- C) Ashıqlıgın bildiriw
- D) Áselden beziw

30-tapsırma. Tórtinshi shuwmaqtağı “**Jáyhun girdabı**” sóz dizbeginiń mánisi ...

- A) iyrim
- B) tolqın
- C) dárya
- D) azap

31 – 34-tapsırmalar. Shuwmaqlardan alıńǵan qatarlarǵa durıs keletuǵın maǵlıwmatlardı sáykeslestiriń.

Dıqqat, itibar beriń! Test tapsırmalarına sáykes kelmeytuǵın artıqsha maǵlıwmatlar ushırasadı.

<p>31-tapsırma. Ózimni bezdirip sabır-qarardan, Sabırıw-qararımdı mennen bezdirer.</p> <p>32-tapsırma. Qumırısqaqadek qıpsha-qıpsha belleriń.</p> <p>33-tapsırma. Piste burınında tilla árebek</p> <p>34-tapsırma. Kápir kóziń musulmandı azǵırıp, Biyshara Ziywardı dinnen bezdirer.</p>	<p>A) Antiteza usılı arqalı qarama-qarsı mánide súwretlenilgen.</p> <p>B) Epitet arqalı qızdıń belgili bir múshesi sıpatlanadı.</p> <p>C) Lirikaliq qaharmanniń aqıl-esten ayırılıwı tuwra mánisinde sáwlelengen.</p> <p>D) Litota súwretlew usılı qollanılǵan</p> <p>E) Shıǵıs poeziyasınıń dástúrlerine tán element ushırasadı</p> <p>F) Teńew kórkem súwretlew quralınan paydalanılǵan.</p>
--	--

3-bólek. 35 – 40-tapsırmalar. Dástannan alınğan úzindini oqıń hám sorawlarǵa juwap beriń.

<p>1) – Patsha xanım, dad, – deydi. – Arzıń bolsa, ayt, – deydi. – Men arzımdı aytayın, Aytpay, taqsır, qáyteyin.</p> <p>2) Áyne bes jil bolǵandı, Aqbulaqtıń boyına, Bir bay kelip qonǵandı, Úyinde bir qızı bar.</p> <p>3) On eki jasına kelgen, Tal shıbıqtay buralǵan, Kórgenniń aqılın alǵan, Qarshıǵaday qıyallanǵan,</p> <p>4) Eki beti gúl-gúl janǵan, Qanday dese onı, Kúydım, taqsır, dárdinen! Ap-appaq yupqa dodaq,</p> <p>5) Shashbawları shashaqlı, Shashaǵı tolǵan monshaqlı, Uzın boylı keń qushaqlı, On eki muqam, qırq qılıqlı,</p>	<p>6) Omırawında moynı gez, On tórt jasar, Munaqqat penen sóz qatqan, Qayırıla berip naz etken,</p> <p>7) Hár nazın etkende, Qıs toqsandı jaz etken. Qanday qız deyseń onı, Kúydım, taqsır, dárdinen!</p> <p>8) Qamshı yańlı barmaǵı, Gúmis yańlı tırnaǵı, Ustaǵa barsań, sandal bar, Sandaldı kór de, tósin kór,</p> <p>9) Mollaǵa barsań, qálem bar, Qálemdi kór de qasın kór, Shershige barsań, hinji bar, Hinjini kór de tisin kór,</p> <p>10) Qara jerge qar jawǵan, Qardı kór de etin kór, Qar ústine qan tamar, Qandı kór de betin kór.</p>
---	--

35-tapsırma. Dıqqat! Juwap variantlarında BIRNESHE durıs juwap bolıwı múmkin.

Kórkem tekstte arız etiwshi tárepinen bildirilgen sózlerdiń ulıwma mánisinen túsiniletuǵın mazmun ...

- A) táriyiplew
- B) mısqıllaw
- C) qáweterleniw
- D) dálkeklew
- E) xabarlaw

36 – 40-tapsırmalar. Kórkem tekst tiykarında tómendegi kestedekórsetilgen shuwmaqlarǵa durıs keletuǵın maǵlıwmatlardı sáykeslestiriń.

Dıqqat, itibar beriń! Test tapsırmalarına sáykes kelmeytuǵın artıqsha maǵlıwmatlar ushırasadı.

36-tapsırma. 2-shuwmaq	A) Arız etiwshi óziniń ishıqı sezimlerin pinhamı tutadı.
37-tapsırma. 4-shuwmaq	B) Arız etiwshi táriyipleniwshige baylanıslı óz pikirine qayshı keliwshi pikir júritedi.
38-tapsırma. 6-shuwmaq	C) Asıra súwretlew arqalı táriyiplenedi.
39-tapsırma. 7-shuwmaq	D) Kómekshi sóz arqalı jasalǵan teńew qollanılǵan.
40-tapsırma. 8-shuwmaq	E) Monolog usılında qaharmannıń ishki sezimleri sáwlelendiriledi.
	F) Qustıń is-háreketine baylanıslı qollanılatuǵın sóz arqalı adamlardıń qonıs basıwı názerde tutiladı.
	G) Sintaksislik qaratpa arqalı tıńlawshı názerde tutilmaqta.

III BÓLIM: JAZBA SAWATLÍLÍQ

JAZBA SAWATLÍLÍQ BÓLIMI 3 bólekten ibarat:

1-bólek: 41 – 50-test tapsırmaları

2-bólek: 51 – 52-tapsırmalar

Bul tapsırmalardı orınlaw ushın shama menen 1 saat waqıt sarplawıńız usınıs etiledi.

Test tapsırmaları kitabına jazıwıńız múmkin, biraq ajratılǵan waqıt dawamında juwaplar betine kitapta belgilegen juwaplarıńızdı kóshiriń. Bul ushın qosımsha waqıt berilmeydi.

1-bólek. 41 – 50-tapsırmalar: Tómenдеgi tekstti oqıń. Kóp noqatlardıń ornına sáykes sózdi tańlań. Hár bir tapsırma ushın tek bir tuwrı juwaptı belgileń: A, B, C yáki D.

Biz kúndelikli turmısımızda nelerden sharshaymız hám nelerdi uwayımlaymız yamasa ashıwlanamız? Ómirde nervqa tásir etiwshi kóplegen sebepler tabıladı. Usılardıń bir **41. ...** kórip shıǵıp, aldın alıwǵa háreket etemiz. Keypiyatıńız túsip, **42. ...** bolmawı asqazannıń tómen jumıs atqarıwınıń belgisi ǵana emes, al immunitet **43. ...** payda bolatuǵın basqa da **44. ...** kórinisi. Psixologlardıń aytıwı boyınsha, eger siz bárqulla sharshap júretuǵın bolsańız, bunı óz kúshińiz **45. ...** jeńe alasız. Adam hámмесinen burın óziniń qanday da bir **46. ...** bolǵan qarım-qatnasınan sharshaydı. Demek, eń baslısı – házir esitken informaciyanıń jaqsı tárepın uslap qalǵan maqul. Máselen, televizorda búginnen baslap kún suwıtadı degendi **47. ...** , birden qapa bolmay, onıń ornına ózińizdi quwantıwǵa háreket etiń. Sebebi hawanıń rayı heshkimniń kewline **48. ...** gerek. Demek, qapa bolǵanıńız ózińizge ǵana zıyan. Al buzılǵan nerv kletkaları qayta **49. ...** kelmeydi. “Awırıwdıń qádirin saw bilmes” degenindey, arızmaǵan nárselerge kewlińiz tolmaǵanın, adam awırǵan waqıtında ǵana biledi, sonıń ushın “basqa tússe kónesiz” degenindey, ómirge hámме waqıtta unamlı **50. ...** penen qaraw gerek.

41.	A)	neshe	B)	neshewin	C)	neshe ret	D)	nesheuin
42.	A)	yoshlıqtıń	B)	yoshińızdıń	C)	yoshdıń	D)	yoshınıń
43.	A)	hálsizliginen	B)	hálsizligi	C)	hálsizliginiń	D)	hálsizi
44.	A)	awırıwshılıqtıń	B)	keselliklerdiń	C)	nawqastıń	D)	biytoplardıń
45.	A)	benen	B)	penen	C)	menen	D)	kóre
46.	A)	waqıyalarınan	B)	waqıyalar	C)	waqıyalardan	D)	waqıyalarǵa
47.	A)	yestiseń	B)	yesitseńiz	C)	estiseńiz	D)	esitseńiz
48.	A)	qaramaǵanı	B)	qaramaytuǵını	C)	qaramasa	D)	qaramawı
49.	A)	qálpine	B)	túrine	C)	túsine	D)	jaǵdayına
50.	A)	kózǵaras	B)	kózqaras	C)	kóz-qaras	D)	kóz qaras

2-bólek.

51-tapsırma. Tómente berilgen jaǵday tiykarında rásmiy hújjet tekstin jaratıń.

Siz mámleketlik kárxanada bas qánige lawazımında xızmet júrgizip kelmektesiz. Shańaraǵıńız jaǵdayına baylanıslı mashqalalar menen shuǵıllanıw ushın aylıq is haqı uslanǵan jaǵdayda óz esabıńızdan demalıs almaqshısız.

Kárxanańızdıń baslıǵı Ernazarov Aydos Jumanazarovichtiń atına arza jazıń.

Arzańızda:

- mashqalańız haqqında tolıq maǵlıwmat beriń
- mashqala dereklerin kórsetiń
- óz esabıńızdan demalıs sorań.

Arza 100-120 sózden ibarat bolıwı talap etiledi.

Bul tapsırmanı orınlawǵa shama menen 20 minut waqıt sarplawıńız usınıs etiledi.

Dıqqat! Bul arzanı Qasımov Axmet yamasa Qasımova Alima atınan jazıń.

52-tapsırma. Tómendegi berilgen tapsırma tiykarında esse jazıń:

Kóplegen adamlar zamanagóy qosıqlar jaslarǵa unamsız tásir etiwı múmkin dep oylaydı. Biraq bazıbir adamlar zamanagóy qosıqlar jaslarǵa unamlı tásir etedi dep esaplaydı.

Usı eki pikirdi dodalań hám óz pikirıńizdi bildiriń.

Essede ózińizdiń pikirıńizdi tájiriyebeńizge tiyisli hár qıylı mısallar menen dálilleń.

Esse 230-250 sózden ibarat bolıwı talap etiledi.

Bul tapsırmanı orınlawǵa shama menen 40 minut waqıt sarplawıńız usınıs etiledi.

TEST SÍNAǴÍ JUWMAQLANDÍ!

DÍQQAT!!!

**BARLÍQ JUWAPLARÍÑZDÍ ARNAWLÍ JUWAPLAR BETINE JAZÍWÍÑZ
KEREK EKENLIGIN ESTE SAQLAÑ.**

**TEST TAPSÍRMALARÍ KITABÍ HÁM JUWAPLAR BETI TOPAR
BAQLAWSHÍSINA TAPSÍRILÍWÍ LAZÍM.**

**EGER SIZ BARLÍQ TEST TAPSÍRMALARÍN BELGILENGEN WAQÍTTAN ALDÍN
ORÍNLAǴAN BOLSAÑIZ, ÓTINISH, QOLÍÑZDÍ KÓTERIÑ HÁM TOPAR
BAQLAWSHÍSIN XABARDAR ETIÑ.**